

תפלת שבת מוקדמת בערבי שבתות (המשך)

הת' משה דוד הומינר

תמצית הענין

בקובץ א'רלד (לש"פ בה"ב, ה'תשפ"ג) כתבתי בענין הקדמת תפלת ערבית בערבי שבתות, שנהוג לחשוב שיש "מנהג חב"ד" להקפיד להתפלל ערבית של שבת בזמן דוקא, אף כשמותר להקדים לכתחילה מן הדין (היינו, שיתפלל מנחה קודם זמן פלג המנחה).

וכתבתי לבאר שאף שודאי יכולים לעשות כן, אבל מבחינת הדין אין זה חומרא, וייתכן להיות קולא (ומכל מקום אין זה טעם למנוע מלנהוג כן), וגם לא ידוע לנו שמנהג זה הוא מנהג חשוב, כיון שהמקורות המובאים כסמך למנהג זה כוונתם לענין אחר (כגון התשובה אודות סכינים מלוטשים) או שהם מעשה שהיה שהתפללו מאוחר אבל אין ראייה שלא הקדימו משום שמקפידים על זמן מעריב (וכגון עדותו של הגרא"ח נאה, שמוכח שהוא עצמו סובר שאין להקדים ערבית רק מפני שכולם מתפללים מנחה אחר פלג, אבל לא שיש להקפיד שלא להקדים מעריב אם מתפללים מנחה קודם פלג המנחה), וגם לא יכולתי למצוא טעם (הלכתי או בלתי הלכתי) לעשות כן.

ולכאורה יש לתלות ההנהגה שאין מקדימים ערבית של שבת (א) תמיד יהיו הרבה אנשים שאי אפשר להם להקדים כל כך שיתפללו מנחה קודם פלג המנחה, ולכן תמיד יהיה מנין בזמן, ולא תמיד יהיה מנין בשעה מוקדמת, (ב) שהעדיפו ללמוד חסידות יותר מלקבל שבת מוקדם (ואף שיכול להקדים הלימוד גם כן, עדיף להמשיך ללמוד יותר), (ג) היות שתמיד יש אלו המתפללים מאוחר, לא ידעו לחלק בין ימי השבוע¹, שהבדל גדול יש בין המקדים ערבית קודם צאת בימי השבוע (שפעם נהגו כן כל העולם, אבל רוב ראשונים סוברים שאין לעשות כן אם פעמים מתפלל מנחה אחר פלג), לבין המקדים כך בערב שבת (שמותר לעשות כן לכל הראשונים חוץ מהר"ץ גיאט שלא פסקו השו"ע והאחרונים כמותו) רק שצריך להתפלל מנחה באותו יום קודם פלג (ואמנם נמצא איזה דעות באחרונים שגם זה אין צריך).

ובכן, אין כאן הקפדה מאיזה טעם שנאמר שהיא הקפדה לחומרא, אלא נוהגים לקולא. וודאי שלא באתי לפקפק על הנהגה זו (כי ודאי שמותר לעשות כן, וכמו

1 ועל דרך זה מצינו בכמה מקומות, ראה לדוגמה בט"ז שו"ע או"ח סימן רפ סק"ב (ואחריו משכו האחרונים, ולכאורה כן דעת שו"ע"ר שם ס"ג שלא הזכיר מדברי הב"ח).

שכתבתי שם), אלא שודאי שאלה שיש להם איזה צורך או טעם יש להם מקום לעשות אחרת ולהקדים, ואינם נחשבים מקילים כלל בהקדמה זו.

ובכל דבר זיל בתר טעמא, וודאי כאן שאין "מנהג" המחייב לפי דיני מנהג (כמו שכתבתי) אלא רק ש"נוהגים" כן, צריך לשקול הטעמים בשני הצדדים, ומלבד מה שכתוב בשו"ע ר' ש"נכון" להקדים תפילת ערבית בליל שבת, הרי טעמא רבא להקדים קבלת שבת בימות החמה, מטעמי שלום בית, וחינוך ילדים (כדי שיוכלו להיות ערים כראוי לסעודת שבת וכו'). ועוד שבכל אופן רוב רובם של אנשים אינם לומדים חסידות אלא כחצי שעה בין מנחה למעריב, ובימות החמה הארוכים בטח יוכלו לעשות כן גם אם יקדימו לקבל שבת.

וארחיב כאן בכמה מהנקודות שלא נדונו שם ברוחב המתאים, וגם כמה נקודות שהעירו לי אחרים או שנתחדשו לי בינתיים.

מענה של הרבי

במאמרי הקודם הבאתי מספר "שליחות כהלכתה" שהרב כתריאל קסטל שיחי' קיבל מענה שתוכנו ש"אין זה מנהג חב"ד דכאן" להתפלל מוקדם. וכתבתי שבפשטות יש לומר כוונתו שאין לעשות מנין נפרד לבאים ל"פגישה", אלא יתפללו עם המנין של הרבי, וכיון שמתפללים בזמן, לא יוכלו לערוך תוכנית בה יתפללו מוקדם.

ועכשיו שאלתי הרב קסטל אם יוכל להוסיף פרטים בזה, וסיפר לי שהם הבינו שכוונת הרבי היה שלא לעשות מנין נפרד לאלו שהגיעו ל"פגישה", ולא היה ההקפדה על הזמן. ולדעתו, "אם כך היה דעת הרבי [שלעולם אין להקדים ערבית של שבת], היינו יודעים ממקום אחר, ולא ממענה פרטית לגבי הפגישה".

[גם סיפר שהרב זלמן שמעון דבורקין הוא שהציע שיתפללו מוקדם, כדי שיהיה להם זמן לתוכנית בלילה].

מה היתה הנהגת האריז"ל

במגן אברהם (סימן רסז סק"א), אחר שביאר איך גם המתפללים ערבית בלילה בימות החול יכולים להקדים בערב שבת, וגם כתב סברא שגם ראוי להתפלל ערבית מבעוד יום (שכן הקריבו איברים ופדרים של תמיד בין הערבים של ערב שבת מבעוד יום), כתב "ובכתבים איתא שהאר"י היה מתפלל ערבית בלילה אף בערב שבת".

ואף שאינו מפורש בכתבי האריז"ל שהתפלל בלילה, בכף החיים (שם סק"ג) ביאר "ממה שכתב בשער הכוונות דקבלת שבת תהיה בעת שקיעת החמה ממש

משמע דתפלת ערבית תהיה בלילה". ולכאורה זהו סברת המגן אברהם.

וכדי להבין זה יש להעתיק מה שכתוב בשער הכוונות (דף סד ע"ג): "סדר קבלת שבת הוא שתצא לשדה ותאמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא... ותעמוד מעומד במקום אחד בשדה... ותחזור פניך כנגד רוח מערב ששם החמה שוקעת ובעת שקיעתה ממש אז תסגור עיניך ותשים ירך השמאלית על החזה ויד ימיניך על גבי שמאל ותכוין באימה וביראה כעומד לפני המלך לקבל תוספת קדושת שבת ותתחיל ותאמר מזמור הבו לה' בני אלים כו' כולו בנעימה ואח"כ תאמר ג' פעמים באי כלה באי כלה באי כלה שבת מלכתא ואח"כ תאמר מזמור שיר ליום השבת וכו' כולו ואח"כ תאמר ה' מלך גאות לבש כו' עד לאורך ימים ואז תפתח עיניך ותבא לביתך כמו"ש בעז"ה". ושם (דף סח ע"ב) כתב "אחר שעשית כל הסדר הנזכר תלך לבית הכנסת ובעוד שהעם אומרים מזמור שיר ליום השבת... ועד שיעשה כל הסדר ויתפלל כבר יהיה לילה.

והנה, לפי זה נמצא שלא ידוע לנו שהיה מתפלל ערבית בלילה משום שהקפיד להתפלל בלילה, אלא משום הסדר של קבלת שבת שעושה בשדה (שמתחיל עם השקיעה, ואחר כך צריך לחזור לעיר), ובמילא נמצא שמתפלל ערבית בלילה. וצריך לומר שהמגן אברהם אינו מביאו להורות לנו שדעת האריז"ל הוא שצריך להתפלל ערבית בלילה דוקא, אלא כוונתו להביא ראיה שהאריז"ל לא החשיב סברת המגן אברהם בענין הקרבת אימורים מבעוד יום, כיון שהורה לעשות כסדר הנ"ל (שממילא שמתפלל ערבית של שבת בלילה). ויוצא לפי זה שדעת האריז"ל שיתפלל בלילה, אבל אין משמעות שיש לעשות כן מצד ש"ערבית צריך להיות בלילה אפילו בליל שבת" אלא מצד שיש לקבל שבת עם השקיעה בשדה (וראה שם בשער הכוונות (דף סד, ע"א) שהטיל דופי² באלו החושבים שמספיק לצאת לחצר לקבל שבת ואינם יוצאים חוץ לעיר לקבל שבת).

[ועל פי זה (שאין הקפדה על זמן ערבית, אלא הקפדה להקדים קבלת שבת) מובן למה אחר העתקת דברים אלו משער הכוונות, כתב הכף החיים (סימן רסב סקל"ב): "ואפילו למה שנהגו להתפלל ערבית בלילה צריך להקדים קבלת שבת מבעוד יום סמוך לשקיעת החמה כדי לקבל תוספת קדושת שבת בזמנה ואחר כך ימתין להתפלל ערבית", ומשמע מדבריו שכל ההקפדה היא להקדים קבלת שבת סמוך לשקיעה, ומסתמא מתפללים ערבית מיד (כיון שלא אומר קבלת שבת

2) בשער הכוונות (דף סד ע"א) "בענין קבלת שבת בשדה... ואין ספק כי אם הוא כסברת קצת קלי עולם החושבים כי די בקבלת שבת תוך חצירו של אדם לא היו אומרים בואו ונצא כנראה כי היו תוך העיר והיו מתחברים לצאת השדה לקראת השבת אורח הנכבד".

בשדה, אלא בבית הכנסת), אלא שיש הממתינים עד הלילה, ולכן הוצרך להזהירם ש"אפילו למה שנהגו להתפלל ערבית בלילה" יש להם להקדים קבלת שבת כדי לעשות כדברי האריז"ל].

והיוצא לנו מזה, שאין מקור מדברים אלו להתפלל ערבית של שבת בלילה דוקא, כיון שאין זה כלל ההוראה בשער הכוונות.

ובענין הוראת השער הכוונות להקדים קבלת שבת, כיון שברור שאין מנהג אצלינו לקבל שבת בעת השקיעה (אמנם ראה להלן אודות דברי הקצוה"ש), נראה שמעולם לא הקפדנו לעשות כהאריז"ל בזה (וכמו עוד מהנהגותיו שאין מקפידים בהם, וכמו שצריך לילך לשדה לקבל שבת, אלא בענין שנהגו להקפיד, נהגו, וכשלא נהגו, לא נהגו). וכיון שמעולם לא ראיתי מי שיקפיד בזה, אינו מענין מאמר זה, הכנסתי בסוגריים יתר הדיון מה בדיוק היתה הנהגת האריז"ל.

[הנה, אינו ברור כל כך מה היתה הנהגת האריז"ל, אם קבלת שבת בעת השקיעה, או הקדימו ככל האפשר, וכבר נסתפקו האחרונים בזה.

כי הנה כתוב בשער הכוונות (הובא לעיל) ש"בעת שקיעתה ממש... תכוין באימה וביראה כעומד לפני המלך לקבל תוספת קדושת שבת", ושם (דף סו ע"ד) כתב "שכיון שהקדושה הזו נמשכת קודם זמנה הראוי לה לכן נקרא בחינת תוספת קדושה שניתוסף מחדש אע"פ שאינו זמנה, אבל כשיתקדש השבת עצמו ויהיה ממש ליל שבת גמורה אז אינו נקרא תוספת שבת רק קדושת שבת עצמה". אבל כיון שבעת השקיעה כבר מתחיל זמן בין השמשמות, הריהו שבת מן הדין, ואיך כתב שיקבל תוספת קדושת שבת בעת השקיעה?³

ומשום כך, יש שפירשו⁴ שהאר"י נהג כשיטת "רבינו תם", ולפיו "שקיעה ראשונה" (שהוא שקיעה והתחלת בין השמשות לדעת הגאונים) עדיין יום הוא, ולפי דעתו פלג המנחה הוא שלש דקות קודם לכן. ואם זה נכון, נמצא שהאר"י קיבל שבת בזמן הכי מוקדם (שהרי אי אפשר לקבל שבת קודם פלג המנחה).⁵

(3) ואולי יש להעיר מדברי הכף החיים שהובא לעיל, ש"למה שנהגו להתפלל ערבית כלילה צריך להקדים קבלת שבת מבעוד יום סמוך לשקיעת החמה כדי לקבל תוספת קדושת שבת בזמנה". אמנם בשער הכוונות כתוב שיש לכיון לקבל תוספת שבת "בעת שקיעתה ממש".

(4) ראה ב"אורות חיים" (פרק י אות ב), והובא גם בשו"ת יביע אומר (חלק ח"א"ח סימן מא אות ב).

(5) ולהעיר, שהבנה זו עולה יפה עם מה שכתב בשערי תשובה (או"ח רלה סק"ב) שכתבו בשם האריז"ל (הובא ספר שלמי צבור) "דיש להתפלל כל הג' תפלות בעת שהוא קרוב יותר ליום ממה

ויש שיפרשו⁶ שהאריז"ל נהג כשיטת הגאונים, וקבלת שבת שלו לא היה מוקדם, ופירושו "תוספת קדושת שבת" בשער הכוונות אינו לדין תוספת שבת (בזמן) אלא רק תוספת קדושה. [אמנם יש להקשות על זה ממה שהבאנו משער הכוונות "שהקדושה הזו נמשכת קודם זמנה הראוי לה לכן נקרא בחינת תוספת קדושה שניתוסף מחדש אע"פ שאינו זמנה"].

אולם עדיין צריך עיון אצלי, שאין בזה כדי לבאר דברי המגן אברהם, כי דעת המג"א כר"ת, ומכל מקום כתב שהאריז"ל התפלל מאוחר. ואולי יש לומר שסבר שדעת האריז"ל היא כשיטת הגאונים.

ומצאתי שיש שכתבו שאין בידינו לעמוד על הנהגת האר"י, וגם שספר שער הכוונות עצמו לא היה תחת ידי המג"א⁷.

ואמנם אם היה לנו מנהג מקובל לקבל שבת בעת השקיעה כהאריז"ל, לא היה לנו לפקפק במנהג. אבל בנדון דידן, אין מנהג כזה].

מנהג חסידים ודברי הקצוה"ש

שמעתי מכמה שדבר ברור הוא שמנהג מרווח באנ"ש להקפיד שלא להתפלל ערבית קודם הזמן, גם בערב שבת.

ולכן אדגיש שאם יש הקפדה כזו להמתין בכל גוונא, וודאי הקפדה מרווחת זו מחודשת היא, שהרי קצוה"ש (שהוא ספר "כולל הלכות... ומנהגי אנ"ש חב"ד"ם⁸) לא ידע כלל מהקפדה זו, שהרי לא הזכיר דבר וחצי דבר מהקפדה זו, אלא כתב שאין להתפלל מוקדם כיון שמתפללים תפילת מנחה אחר פלג המנחה. היינו שיש להמתין לא משום שערבית צריך להיות תמיד בלילה, אלא מילתא בטעמא שצריך להתפלל מנחה בזמן מוקדם (קודם פלג המנחה).

ונראה ברור מזה שאין כאן אלא הקפדה לעשות כדברי רבינו הזקן בשוע"ד שאין להתפלל גם מנחה וגם ערבית אחר פלג המנחה וקודם צאת הכוכבים (ולכן

שהוא קרוב ללילה, כי כל הג' תפלות צריכים להיות ביום, וקריאת שמע יקרא אחר צאת הכוכבים". אולם כבר כתבו (נימוקי אורח חיים שם סק"א) על זה ד"הנה אנו לא מצאנו כלל זה בכתבי האריז"ל האמיתיים, שער הכוונות ופע"ח, ולא שמיעא לן כלומר לא סבירא דיצא כן מפיו הקדוש". (6 שו"ת משנת יוסף (חלק י' סימן ט), אבל ראה גם שם ח"ו סימן עד.

(7 תגובת רבי שריה דבליצקי (הובא בספר "ידי כהן – בעלות המנחה" ע' מב) "אין בזה דברים ברורים ומפורשים דבשער הכוונות לא היה להם ובו לא נזכר כלל מהענין ובפרי עץ חיים היה להם אמנם מעורב בהם כתב יד התלמידים".

(8 לשון דף השער של הספר.

בפועל אכן התפללו בזמן, וכמו שכתב הקצוה"ש). אבל אין לנו מקור או סברא שמקפידים שלא להתפלל מנחה קודם פלג המנחה, ומעריב אחר פלג המנחה אם הנהגה זו יותר מעשי מלהתפלל מנחה סמוך לשקיעה, וכדומה.

ועוד, הקצוה"ש הביא ההנהגה בליובאוויטש לראיה שאומרים⁹ קבלת שבת גם תוך הלילה, ואינו מזכירו כטעם למה שכתב (בסעיף שלאחריו) שאין מתפללים מוקדם, אלא כתב הטעם ההלכתי שאין להקדים תפילת ערבית מוקדמת אם לא התפללו מנחה לפני פלג המנחה. וכמו שכתבתי במאמרי הקודם.

[אמנם ייתכן שבהדורות הבאים יש שלא הבינו ההקפדה המקורית, וחשבו שיש הקפדה להתפלל בזמן בכל גוונא]¹⁰.

מנהג שאר עדות החסידים

שמעתי ראייה שיש מנהג מרווח להתפלל בזמן, ממה ששאר עדות החסידים אינם מקבלים שבת מוקדם.

אמנם נראה שנעלם מהם ששאר עדות החסידים סוברים עיקר כדעת רבינו תם (ושקיעה דגאונים הוא שלש דקות שלש דקות אחר פלג דרבינו תם, ונשאר הרבה זמן עד השקיעה), ולכן אדרבה נמצא שהרבה משאר עדות החסידים מקבלים שבת בשעה מוקדמת (על כל פנים ודאי לפי דעת רבינו תם)¹¹. ואנחנו אווזים עיקר (לחומרא ולקולא) כשיטת הגאונים, ומה שהיא תפילה מוקדמת להם היא תפילה בזמנה אצלינו.

תיקון טעות

במאמרי הקודם כתבתי ש"צאת הכוכבים באותו זמן (אמצע תמוז תרצ"א) באותו מקום (וורשא) היה 50:9 בלילה", וטעיתי מחמת שרון קיץ (שלא היה נהוג בפולין באותה תקופה), והאמת שצאת הכוכבים היה 8:50 בלילה (בזמן סטנדרטי). ולכן מה שהשערתי ש"הניגונים (קודם אמירת דא"ח) וקבלת שבת (שקודם ברכו) יחד לקחו שתי שעות ועשרים דקות" אינו נכון, אלא היה להם שעה ועשרים דקות (היינו שעה פחות ממה שהשערתי).

אמנם עיקר הנקודה במקומה עומדת, שתיאורו של הגרא"ח נאה לכאורה לא

(9) ולכאורה כוונתו בזה שיש ענין לאומרו.

(10) וראה מה שכתבתי במאמרי הקודם אודות מנהג טעות שאינו מחייב.

(11) ואף אם מקילים (בזמן תפילה דרבנן) להתפלל כדעת הגאונים, לכאורה אינם יכולים לקבל שבת על ידי זה, ראה שוע"ר (סימן רסא, ה) שלנוהגים לחומרא כשיטת הגאונים "אין למהר להדליק הנר להתפלל ערבית של שבת עד שעה ורביע זמניות שקודם צאת הכוכבים".

היה תיאור של הסדר של כל השנה, ובוודאי לא בא להודיע לנו הקפדה בזה. וראה לעיל עוד הוכחות שלא סבר הגרא"ח נאה שיש ענין להמתין עד הלילה להתפלל ערבית של שבת.

דיון בשאר מקורות להתפלל בזמנה דוקא

במאמרי הקודם הבאתי מה שכתב אדה"ז בתשובה על סכינים מלוטשים (תשובות סוף סימן ז), שהמנגדים אמרו שהוא "הוצאת לעז על הראשונים", ורבינו השיב להם שאין בזה הוצאת לעז על הדורות הקודמים, כמו שאין לעז בזה שיש מחמירים באיסור חדש ובזמן מעריב.¹²

וכתבתי שם להראות שכוונתו לתפילת ערבית בימות החול (שבדורות הקודמים נהגו להתפלל גם מנחה וגם מעריב לאחר פלג המנחה וקודם צאת הכוכבים ואפילו בימות החול), כי אם כוונתו למעריב בערב שבת, לא היה בזה שום לעז, שהעושה כן אינו אומר שאינו נכון להתפלל מוקדם בערב שבת, כי הלכה מרווחת היא שיש להתפלל מוקדם בערב שבת. אבל בימות החול, אף שנהגו העולם להקל כאיזה דעות, המחמיר מראה בעצמו שחושב שאינו נכון לסמוך עליהם, והיה סברא לומר שזה הוצאת לעז.

יש להוסיף עוד טעם לזה, שכיון שכוונת אדה"ז בתשובה להשיב למתנגדים, בודאי שאינו מביא ראיה מהנהגת החסידים, אלא מהנהגת העולם, ומדבר הידוע (ולהעיר שהגר"א החמיר באיסור חדש¹³). ואדרבה, מביא איסור חדש כדוגמא כדבר שמחמירים בו, והרי לפועל אין חסידים מקפידים באיסור חדש¹⁴.

גם ידוע איך שעם הזמן התחילו להחמיר בזמן מעריב בימות החול, ואין ידוע כל כך אודות מאחרים בליל שבת. והוא עוד טעם שמסתבר שכוונתו לימות החול.

12) ועכשיו ראיתי בספר "מנהג אבותינו בידינו – שבת קודש" להרב גדליה אוברלנדר שהביא (ע' פג) שהסתפק אם משמע מתשובה זו שהתחילו להתפלל בזמן בערב שבת, או אם כוונתו לימי החול.

13) ביאור הגר"א יו"ד (רצג, סק"ב), ואו"ח (תפט, ס"י).

14) ראה בדברי נחמיה (או"ח לג) שהכריע לקולא "נראה להלכה שאין להחמיר יותר מדאי בדבר שרבים מקילים לגמרי מאחר שלא נמצא בשום מקום להחמיר בפירוש בזה ממש". וראה במכתב רבינו (ג' כסלו תשמ"ג לרב קלמן כהנא) שבאירופה "בשנים כתיקונים" רק מיעוטא דמיעוטא נהרו באיסור חדש, ו"לא התעסקו בהפצת מנהגם". וראה בשיחת אחש"פ תש"מ (בלתי מוגה, אות עז) שהשוה בין דברי אדה"ז בשו"ע ר"ש עכשיו אין העולם נוהרין כלל באיסור חדש" (שהוא ציטוט של הפוסקים שקדמוהו) למציאות של היום.

והנה, יש שהעירו אותי מדברי הצ"צ (חידושי הש"ס ריש מסכת ברכות) שמצדד שמי שמתפלל מעריב בזמנה, אם אין לו מנין להתפלל בזמן אלא רק מנין המתפלל מבעוד יום, עדיף לו להתפלל ביחידות בזמנה (ודלא כפשט פסק השו"ע).

ובמאמרי הקודם כתבתי שהגר"א חלוק על השו"ע בשתים, חדא שעדיף להתפלל בזמנה מלהתפלל במנין, ושעדיף לעשות כן גם בערב שבת (אף שבערב שבת מותר ונכון להקדים גם לממתינים בימות החול), ונעלם מעיני שנראה שגם הצ"צ סובר שעדיף להתפלל ביחידות ובזמנה.¹⁵

מכל מקום אין דברי הצמח צדק מתייחסים לערבית של שבת (שהיה עיקר נקודת מאמרי), ואין שבת וימות החול דומים זה לזה (כמו שבארתי בתחילת מאמרי הקודם), וכיון שלא הזכיר ערב שבת להדיא, אין לנו להניח שהוא חולק גם בזה.

ביאור חידושו של שו"ע ר"ש נכון הוא שמתפללים מוקדם בערב שבת

כתבתי במאמרי הקודם שהחומרא של הגר"א להמתין להתפלל בזמנה גם בלילי שבת אינו כהשו"ע. אולם (כפי שכתבתי במאמרי הקודם) רק אדה"ז הוסיף ש"נכון הוא" להתפלל מוקדם, ואף שלפי שו"ע ודאי מותר להקדים, יש לומר שעדיין יש נתינת מקום להמתין מחומרא (מה שאין כן לשו"ע^ר, שכתב שנכון להקדים אף לממתינים בימות החול, לכאורה אין סברא לקבוע שעדיף להמתין מחומרא, אלא שמכל מקום הרשות בידו להמתין כמובן).

וכיון שבא לידי, אכתוב הנלע"ד בחידושו של שו"ע ר"ש נכון הוא להתפלל מוקדם בלילי שבת, וגם לממתינים בימות החול יש לעשות כן כדי לקבל שבת מוקדם (שו"ע ר סימן רסז ס"ב). ובהקדים, שכתב בסוף דבריו שם שהרשות בידו לקבל שבת ולהוסיף מחול על הקודש בלא תפילה. ולכאורה, כיון שיכול לקבל שבת מוקדם בלא תפילה, למה מותר¹⁶ להתפלל מוקדם למי שממתין בימות החול (כיון שכל ההיתר הוא כדי לקבל שבת בתפילה)? אלא ודאי צריך לומר שעדיף ("נכון הוא") לקבל שבת על ידי תפילה מלקבל שבת בלא תפילה, ולכן מותר

15) ויש להעיר מדברי הקצוה"ש (כו, סעיף ד) שבפנים הספר כתב רק כפשטות דברי השו"ע, ובבדה"ש (הערה יב) כתב "ועיין בצ"צ משניות ברכות פ"א דעתו דמי שמתפלל לעולם ערבית אחרי צאת הכוכבים כרבנן, אינו צריך להקדים התפילה קודם זמנה משום תפילה בצבור... עיי"ש".

ויש שהעירו אותי שכן דרכו של הגרא"ח נאה בכל מקום, ויש לעיין בזה.

16) על פי הנהגת רב בגמרא ברכות (כו, א).

להתפלל מוקדם אף שייתכן לקבל שבת בלי זה. ודו"ק.

ויש להעיר בעדיפות זו ממה שכתב רבינו במקום אחר (שוע"ר שצג, ב) ששונה הוא קבלת שבת בלא תפילה מקבלת שבת על ידי תפילה, שעל ידי תפילת שבת מקבל לא רק תוספת שבת אלא עיצומה של יום¹⁷:

"אחד עירובי חצירות ואחד שיתופי מבואות מערבים אותם בין השמשות מטעם שנתבאר בסי' רס"א, ואפילו אם כבר קיבל עליו תוספת שבת, ויש אסורין אם קבל עליו תוספת שבת (והעיקר כסברא הראשונה בקבלת תוספת שבת בלבד, אבל אם התפלל תפלת ערבית של שבת הרי קבל עליו שבת עצמה כיון שהתפלל תפלת ליל שבת ונאסר בכל השבותים כמו בשבת עצמה לבד ממה שנעשה ע"י אחר".

אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת המיעוט נמשכים אחריהם

בשוע"ר (סימן רסג ס"ז) כתב רבינו: "אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם ואסורים במלאכה, אע"פ שלא היו בבית הכנסת אצל קבלת שבת ואפילו אומרים בפירוש שאינם רוצים לקבל שבת עדיין".

ועוד שם (סעיף י"ט): "אבל אם רוב הקהל לא היו בבית הכנסת אינם נמשכים אחר המיעוט. ועיר שיש בה בתי כנסיות הרבה, אין הקהל המתפללין באחד מהם נמשכים אחר המתפללים באחרים אע"פ שהמה המיעוט נגד האחרים (ויחיד שלא היה בבית הכנסת שקבלו בה שבת אע"פ שהוא רגיל להתפלל תמיד באותו בית הכנסת אם רוב העיר לא קבלו עדיין שבת אפשר להתירו במלאכה)".

והעירו אותי שאם יש רק בית כנסת אחד בעיר, יש להם להזהר שלא לקבל שבת מוקדם, כדי שלא יכשילו שאר היהודים בעיר בעשיית מלאכה.

אמנם צריכים לנמק זה, שרבינו ציין בדין זה (הערה קסה במהדורה החדשה) לספר כנסת הגדולה ולמגן אברהם (סקכ"ד), ובכנסת הגדולה מבואר ש"עיר שודאי רוב הקהל בבתיהם בעת התחלת 'מזמור שיר ליום השבת' אינו בדין שיהיו נמשכין אחר המיעוט, וכן בעיר שיש בה בתי כנסיות הרבה" עיין שם. וכן במגן אברהם ש"אם רוב הקהל לא היו בה"כ אין נמשכין אחר המיעוט, וכן בעיר שיש בה"כ הרבה אין אחת נמשכה אחר חברתה". וכן פסק בקצות השלחן (סימן עו,

17 וחילוק זה בין קבלה לתפילה הוא דלא כהמשנה ברורה (סימן רסא סקכ"ח, ובביה"ל שם ד"ה אין מערביין) המחלק בין תפילת יחיד (שאינו חמור מביה"ש לדעתו) לקבלת הצבור.

ס"ג) והבין כן בדברי אדה"ז¹⁸. ולכן אין לחשוש לזה אלא אם רוב העיר מתפללים במנין אחד.

אבל אם כולם מתפללים יחד במנין אחד, וכגון במושבות בונגלו בקיץ, אם רובם יתפללו מוקדם במנין אחד, אכן צריך להזהירם שידעו כולם שכניסת השבת הוא בזמן אמירת המזמור במנין.

אכן בעיר שרוב היהודים אינם שומרי תו"מ, ורוב היהודים שומרי שבת מתפללים במנין אחד, יש לעיין אם מתחשבים באלו שאינם שומרי שבת כחלק מן הקהל, אם לאו.

כוונת הגרש"ז אוירבאך בהערת שמירת שבת כהלכתה

במאמרי הקודם הבאתי בהערה דברי הגרש"ז אוירבאך (בספר שמירת שבת כהלכתה פרק מג הערה סג)¹⁹ בענין זמן הדלקת נרות, שממנו היה אפשר להבין שאין להקדים הדלקת נרות קודם הזמן הנהוג. וידעתי שהובא דבריו אלו כטעם להמתין עד הזמן להתפלל ערבית של שבת (כיון שבין כך צריך להמתין כדי להדליק הנרות בזמנה), והשתדלתי לבאר דבריו כפי יכולתי, ושאין כוונתו שאין להקדים הדלקת נרות. אך כתבתי באופן מבלבל, לכן אבאר כאן עוד הפעם ביתר אריכות וביאור.

וזאת למודעי שאינני בטוח שכיוונתי נכון בדבריו, אבל מכל מקום לדעתי דוחק גדול הוא לפרש דבריו שכוונתו שאין להתפלל מוקדם (וכמו שאבאר), ולא הצלחתי למצוא פירוש יותר מתיישב על הדעת ממה שכתבתי.

יש להקדים הרקע שעליו כתוב הערה זו בשם הגרש"ז א.

בפנים הספר (פרק מג סעיף יב) ביאר שיש ג' חלוקות בזמן הדלקת נרות שבת קודש:

א) אם הדליק לפני פלג המנחה לא עשה כלום, ואפילו אם קיבל שבת מיד, כי אין בקבלתו כלום.

ב) אם הדליק לאחר פלג המנחה אבל קודם הזמן (הנהוג – ראה להלן),

18) שכתב ש"אם רוב הקהל לא היו בבית הכנסת אינם נמשכים אחר המיעוט, וצ"ע לשוע"ר סימן רסג ס"ט. ומה שאדה"ז נקט חדא מינייהו, אולי יש לומר שתפס החידוש היותר גדול מביניהם, שאף שרוב בתי כנסיות קבלו שבת, עדיין אין המיעוט נמשכים אחריהם (כיון שהרוב לא קבלו שבת יחד).

19) ויש להעיר מהידוע שהגרש"ז אוירבאך הגיה המובאות בשמו ספר שמירת שבת כהלכתה.

לכתחילה צריך שיקבל שבת מיד.

ג) אם מדליק בזמן, אינו צריך לקבל שבת מיד.

ובהערה סא מבאר שהכוונה ב"הזמן" הוא הזמן שנוהגים להדליק באותו המקום (ובפשטות, כיון שהצורך הוא שיהיה ניכר שהוא לכבוד שבת).

ובהערה סו (על חלוקה א') מקשה מדברי הרמ"א (רסא, א) על מי שקבל שבת שעתיים לפני חשכה (והרי זה לכאורה סותר לחלוקה א'), ומתרץ בציון לביה"ל שכוונת הרמ"א שאפשר לקבל שבת לחומרא כדעת הגאונים, ומבואר שם שגם יכול להדליק קודם פלג דר"ת בהסתמכות על דעת הגאונים (אף שלא חלק להדיא בסימן רסג ס"ד). והוסיף על זה בשם הגרשז"א שלדין שנוהגים כהגאונים, אין להקדים (אפילו בדיעבד) לקבל שבת או להדליק שעתיים לפני השקיעה דגאונים, שהרי זה קודם פלג דגאונים, ואין להדליק קודם פלג (וזמן זה הוא קודם פלג לכולי עלמא).

ועתה יש לעיין בההערה בשם הגרשז"א שממנו אולי יש מקום להבין שאין להקדים התפילה. הדנה בפנים הספר (בביאור חלוקה הב) כתוב "ולכן אין להקדים ולהדליק קודם הזמן, כי אז לא ניכר שהדלקה היא לכבוד שבת. ואמנם אם מקבל עליו את השבת בהדלקת הנרות, וראה להלן סעיף כד, הריהו רשאי להקדים ולדליק מפלג המנחה ואילך".

[ויש לזכור, שאין כוונתו כשאומר "שאינן להקדים" שאין לקבל שבת, אלא שאין להקדים הדלקת נרות קודם הזמן הנהוג (שזה הדיון שם באותו סעיף – מתי יש להקדים הדלקת נרות ומתי לא)].

ובהערה (סג) אחר שציינן המקור בשו"ע לחלוקה ב, כותב ש(כיון שבעלי השו"ע סוברים כר"ת, ופלג היינו עם שקיעה ראשונה, ומדליק לאחר פלג), ודאי ניכר שההדלקה לכבוד שבת, ואין צריכים לקבל שבת בהדלקה זו אלא מפני שהרמ"א מצרף דעת הגאונים (וכמ"ש לעיל מביה"ל המצויין בהערה סו). אבל לדין שנוהגים כהגאונים, אף אם יקדים לקבל שבת בפלג, לא יקדים להדליק לפני הזמן הרגיל כי אם בשעת הצורך.

ולכאורה הריהו מבאר למה פוסק נגד בעלי השו"ע, שהוא מפני שאנו אוחזים עיקר כהגאונים. אלא שדבריו אינם מובנים – וכי מפני שאנחנו אוחזים עיקר כהגאונים אינו מועיל מה שמקבל שבת מיד? והרי אם קבלת שבת מיד מועיל לרמ"א אף שאינו אלא מצרף דעת הגאונים (שלפיהם זמני הערב באים יותר מוקדם), כל שכן לדין שאוחזים עיקר כהגאונים?

ולכן היה נראה לי בדעתו שאכן מועיל לקבל שבת מיד ולהדליק קודם הזמן הנהוג. אבל כוונת דבריו לשלול חלוקה רביעית מלבד מה שכתוב בפנים הספר: אם קיבל שבת אחר פלג המנחה ולא הדליק עדיין, האם יכול (לצוות לנכרי)²⁰ להדליק קודם הזמן, או (כיון שאינו יכול לקבל שבת מיד בהדלקה, כיון שכבר קיבל שבת) צריך להמתין עד הזמן הנהוג. ומסיק שאף שלדעת הרמ"א יכול להדליק קודם הזמן אף אם אינו מקבל שבת מיד, זהו דוקא לרבינו תם ולאחר שקיעה ראשונה אבל לדין תמיד יצטרך לקבל שבת מיד, ואם אינו יכול לעשות כן (שכבר התפלל) לא יוכל להדליק קודם הזמן.

אמנם יש להקשות על פירוש זה, שלדעת הביה"ל (שהביא שם הערה סו, הבאנוהו לעיל) רק הרמ"א (ולא המחבר) סובר שאפשר להדליק שעתיים לפני השקיעה, נמצא שביאור הגרשז"א אינו עולה יפה לדעת המחבר, שגם הוא סובר שצריך לקבל שבת כשמדליק לאחר פלג.

אבל מכל מקום נראה לי שאין דבריו סובלים פירוש שתמיד יש להמתין מלהדליק הדלקת נרות עד הזמן. ואם יש לקוראים פירוש יותר מרווח אשמח לשמעו.

סיכום

היוצא מכל הנ"ל (וממה שכתבתי במאמרי הקודם) שלא ידוע לנו שום נימוק הלכתי להמתין עד הזמן להתפלל ערבית של שבת, חוץ ממה שכתוב בשו"ע"ר ש(אם רוצה להתפלל ערבית מוקדמת) צריך להתפלל מנחה קודם פלג המנחה. ולכן אינו ברור שאין להקדים מנחה קודם פלג ולהקדים להתפלל ערבית מוקדמת (ובפרט בימות החמה שקשה לעשות סעודת שבת כראוי, ובפרט לאלו עם ילדים קטנים). אלא שודאי הנהגת חסידים ללמוד חסידות קודם קבלת שבת, אמנם גם אם יתפללו מוקדם ייתכן לעשות כן ולשמור הציור החסידי של קבלת שבת.

20 ראה שו"ע סימן רסא סעיף א': "ומותר לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק נר לצורך שבת וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה" וברמ"א (שם): "וכן מי שקבל עליו שבת שעה או ב' קודם חשיכה יכול לומר להדליק הנר ושאר דברים שצריך".